

UDK 111.852:14 Nietzsche(049.3)

Primljeno: 04. 03. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Mirela Karahasanović

S OVE STRANE ŽIVOTA

(Senad Arnaut, *Nietzsche i Grci*, Gradska biblioteka Zenica, 2023)

Grci kao otkrivaoci, putnici i kolonizatori. Oni razumevaju učeći: ogromna snaga usvajanja. Naše doba ne treba da veruje da stoji na tako visokom stupnju na kojem je bio njihov nagon znanja: samo je kod Grka sve postajalo život! Kod nas to ostaje na saznanju!

F. Nietzsche (*Knjiga o filozofu*)

Opće stanje zapadnog čovjeka, njegov vrijednosni i estetski pogled na svijet i život predstavljali su odlučujući podsticaj Nietzscheovoj kritici zapadne kulture utemeljene na autoritetu filozofije i kršćanstva. U racionalizaciji, formalizaciji i metafizičkom zasnivanju vrijednosti života Nietzsche prepoznaje antitezu životu, sputavanje volje i istine koje nema izvan života, a za čiji je autentičan prikaz sposobna jedino umjetnost. Grci su, za razliku od čovjeka njegova doba, kako navodi Nietzsche, zadržavaju ideju života u svakom činu stvaranja i saznanja. U prevazilaženju racionalistički i metafizički zasnovane tradicije Grci bi trebalo da predstavljaju uzor zapadnoevropskom čovjeku koji se u traganju za smislom i suštinom ustvari usprotivio zemaljskom životu.

O tome na koji način Nietzsche nastoji etabilirati koncepte mišljenja i življenja starih Grka govori knjiga *Nietzsche i Grci* Senada Arnauta. Pisati o Nietzscheovoj filozofiji predstavlja izazov, kako zbog samog načina na koji je Nietzsche iznosi, tako

i zbog mnoštva suprotstavljenih interpretativnih pristupa. Autor nastoji, kako sam navodi, prikazati vrijednost Nietzscheove filozofije izvan uvriježenih pristupa u kojima je Nietzsche ili bezuslovno obožavan ili izložen preziru. To je ujedno i razlog izostanka biografskih referenci u knjizi, dajući više prostora filozofskoj elaboraciji nekih od najznačajnijih tema njegove filozofije. Iako se Nietzsche u više svojih djela dotiče antičkih filozofa, umjetnosti, kulture, autor se fokusira na djelo *Rađanje rođenje tragedije iz duha muzike* kako bi prikazao, a što je i cilj knjige, odnos istine i umjetnosti.

Knjiga sadrži dvanaest međunaslova unutar kojih autor sažeto i jezgrovito prikazuje učenja grčkih filozofa (Anaksimandar, Heraklit, Sokrat) koji su bitno utjecali na Nietzschea, a potom razjašnjava značenja nekih od ključnih termina koji su obilježili antičku kulturu, filozofiju i umjetnost poput tragedije, mita, agona... pri tome naglašavajući njihov značaj za Nietzscheovu filozofiju. U drugom dijelu knjige akcenat je na prikazu nekih od najznačajnijih tema Nietzscheove filozofije: volja za moć, smrt Boga, istina i umjetnost.

Povratak Nietzschea predsokratskoj filozofiji, kako autor konstatuje, povezan je s nastojanjem predsokratovaca da objasne svijet i život neovisno o svijetu bogova, odvajanjem mita od racionalnosti i raskidom s mitološkom tradicijom i njenim tumačenjem kosmosa. Takav iskorak je ključan za rađanje filozofije primarno orijentisane na traženje odgovora o čovjeku, životu, iz pozicije Zemlje. Posebnu pažnju autor pridaje Anaksimandrovoj i Heraklitovoj filozofiji, imajući u vidu Nietzscheovo pozivanje na iste. Nietzsche u Anaksimandrovoj filozofiji prepoznaje iskorak u odnosu na Talesovo objašnjenje prvobitnog uzroka svih stvari. Anaksimandrovo određenje apeirona kao nepropadljivog i neuništivog uzroka svih stvari, lišenog bilo kakvih određenih svojstava za Nietzschea predstavlja smislenije objašnjenje u odnosu na Talesovo. Lišavajući prvobitno načelo bilo kakvih određenih svojstava, Anaksimandar, kako autor zaključuje, pravi razliku između materijalnog i nadosjetilnog svijeta čime zaslužuje kvalifikaciju prvog metafizičara, koji je napravio iskorak od konkretnog ka apstraktnom, objašnjavajući osjetilnost pojmom.

Heraklit je filozof koji je možda i najsnažnije utjecao na Nietzscheovu misao, o čemu su napisani brojni radovi i studije. Razdvajajući mitski od svijeta racionalnosti, svijet bića od svijeta bogova, Heraklit čini zaokret prema stvarima koje su u bitnoj vezi sa zemaljskim životom. U Heraklitovom odvajanju svijeta bića i svijeta bogova Nietzsche pronalazi motiv za povratak svijetu života. To čini Heraklita, prema autoru, izvorištem Nietzscheove filozofije. U djelu *Knjiga o filozofu* Nietzsche kaže: „Heraklit nikada neće ostariti. To je pesništvo izvan granica iskustva, nastavak

mitskog nagona; i bitno u slikama“. Sa Sokratom nastupa period dekadencije ne samo grčke kulture, već i onog što dolazi u filozofiji poslije. Autor izdvaja dvije Nietzscheove zamjerke Sokratu. Prva se odnosi na optužbu za destruiranje ideala tragičnog razdoblja Grka koje je karakterisala skladnost dionizijskih i apolonijskih principa. Druga se tiče štetnog utjecaja Sokratovog spoznajnog intelektualizma na etiku što je u suprotnosti sa instinktima života. Pobjeda umnosti nad instinktom je ujedno i pobjeda nad životom. U borbi između dioniskog i sokratskog, pobijedio je Sokrat, a time je helenska tragedija izgubila glavnog junaka Dionisa. Slabljenje grčkog duha je nastupilo uvođenjem umnosti u filozofiju i umjetnost, protiv instinkta, poriva i volje za životom, za što je primarno odgovoran Sokrat, a potom i Euripid kao njegov instrument. Dionisko u tragediji je afirmacija i prihvatanje života sa svim njegovim stanjima, kao radosti življenja ali i radosti u uništavanju, isključujući moralnu odgovornost. To je suprotno Aristotelovom shvatanju tragedije kao moralne pouke, kao načina pročišćenja od patnji i strahova. Slaveći život tragedija budi u čovjeku, kako autor naglašava, radost života i postojanja, prihvatanje dionizijske patnje i smrti. Potpunu afirmaciju života čini sklad dva nagona, apolonskog i dionizijskog, iz kojeg posredstvom volje nastaje umjetničko djelo. Umjetnost, a ne znanost, odgovara na pitanje istine o životu. Život, u svojoj jednostavnosti, ogođenosti od strogog logiciziranja, pojmovnog obuhvatanja i „fiksiranja“ onoga što čovjek jeste i kako djeluje, je paradigma i mjera istinitog i onoga što nije istina. Odbijanje koncepta istine na kome se bazirala filozofska tradicija od Platona pa nadalje, i smještanje istine u domen perspektivizma povlači, kako autor navodi, pitanje da li je uopće moguće kod Nietzschea govoriti o istini. Odgovor je potvrđan. Čovjek oslobođen mreže pojmova, konvencija, unaprijed zadatih vrijednosti je sposoban stvarati snagom volje nove vrijednosti. Kod Grka, Nietzsche pronalazi uzor takvom življenju i djelovanju, u liku tragičkog junaka boga Dionisa, potom u oslobađanju onog agonalnog u čovjeku, prevladavanju samoga sebe, spremnosti na djelovanje, promjenu, pomjerenje granica. Djelovanje, stvaranje, borba suprotnosti, a ne trpljenje i potiskivanje čine život. Stoga autor navodi da pojam agon uključuje dvije odrednice: a to su *djelovanje* i *stvaranje*. Stvaraoci novih vrijednosti su umjetnici, a ne naučnici i filozofi. Umjetnici prodiru do istine kao paradigme vrednovanja života. Sa zaključkom da agon, zajedno sa voljom kao podlogom djelovanja, jeste ključan za razumijevanje grčke filozofije i tragičke umjetnosti, autor završava prikaz bitnih odrednica filozofije predsokratskog perioda kao i grčke tragedije i agonalnog načina života, osvjetljavajući njihov sveukupni značaj za Nietzscheovu filozofiju.

Sa raspravom o pojmu volje za moć autor započinje drugi dio knjige. Volja za moć je temeljni pojam Nietzscheove filozofije posredstvom kojeg objašnjava i na kojem temelji viziju čovjeka i života koji bi trebalo da nastupi nakon kraha ustaljenih vrijednosnih, epistemoloških i estetskih obrazaca življenja i djelovanja. Iz autorovog prikaza pojma volje za moć moguće je izdvojiti nekoliko određenja: 1. Volja za moć je princip ljudskog htijenja i djelovanja; 2. Volja za moć je htijenje života i prisutna je gdje god se život pojavljuje; 3. Osnov je svega budućeg i vrijednosti koje će biti; 4; Težnjom da mijenja zbilju ujedno je nosilac slobode. Snaga volje očituje se u zemaljskom životu, a slabost u stremljenju za smislom življenja u metafizički, racionalistički oblikovanom svijetu, u ustaljenom i nepromjenjivom redu stvari. Odsustvo volje za moć je znak propadanja. Određujući volju za moć kao težnju za životom, Nietzsche daje odgovor na pitanje šta znači živjeti uopće.

Uzimanje života kao mjerila smisla i istine dovodi Nietzschea i do „razračunavanja“ sa kršćanskom idejom Boga. Kršćansku viziju života Nietzsche je ocijenio neprijateljskom prema onome što život u biti jeste. Smrt Boga je, kako autor navodi, uslov prevrednovanja metafizičkih zabluda koje su predstavljale prepreku afirmaciji života kao mjerila sveg smisla i istine. U slaboj volji koja se u strahu od zemaljskog života okreće nadosjetilnom svijetu Nietzsche pronalazi krivca za afirmaciju kršćanske ideje Boga i života, i svega što suspreže razigranost života. U Dionisu, bogu veselja, Nietzsche prepoznaje podsticaj na život čak i u vlastitoj smrti. Autor navodi da u smrti Boga Nietzscheova filozofija dobija svoje ostvarenje, vraćajući čovjeka Zemlji gdje pronalazi potrebnu istinu „skrivenu u stalnoj borbi za više volje“.

Posljednji dio knjige autor posvećuje pitanju istine i umjetnosti, značaju sadržajnog u umjetničkom djelu kao nosiocu istine, kao i vrijednosti umjetnosti za život uopće. Prema Nietzscheu umjetnost daje odgovor na pitanje istine života i podstiče volju za moć, a ne nauka i filozofija koje su lišene života. Umjetnički izričaj istine svijeta ne korespondira sa stvarnim stanjem stvari. Umjetnost je nerijetko u sukobu sa stvarnošću, dajući životu dimenzije kakve u zbiljnosti ne nalazimo. Postavlja se pitanje kako uopće razumjeti umjetničko djelo. Prema autoru, filozofska interpretacija umjetničkog kao i interpretacija obrazovanih kritičara ne daju zadovoljavajući odgovor. Postavljanje umjetnosti kao paradigme života i mjerila istine, po kojem čovjek estetski živi i razumjeva sebe i svijet oko sebe, kako dalje tvrdi autor, „pruža uvid u koloritet i raznobojnost samog života, gdje se njeni motivi isprepliću kroz sam život“. Umjetnost može ukazati na vrijednosti i način življenja koji je u suprotnosti sa svijetom u kojem su vrijednosti poremećene. Autor za primjer

navedenom uzima glavnog junaka romana *Limeni doboš* njemačkog pisca Güntera Grassa, koji u vrijeme rastućeg nacizma svjesno bira usamljenost umjesto da bude dio pogona nacizma.

Iako autor kroz cijelu knjigu naglašava značaj helenskog načina života, kulture i filozofije za Nietzscheovu filozofiju, posljednje stranice izravno posvećuje toj temi. Pod naslovom *Nietzsche i helenizam* zaključno je naglašeno da Nietzsche zadatak vlastite filozofije pronalazi u reafirmaciji helenističkih principa neobuzdanog zemaljskog života. Heleni stoga predstavljaju uzor i mjerilo vrijednosti po kojima treba živjeti. Filozofija nije ništa drugo do suočavanje sa životom, shvaćenim u grčkom duhu kao neponovljivost i višeznačnost. Da bi se u tome uspjelo neophodno je osloboditi se metafizičkih stega filozofije i kršćanstva, na čije mjesto stupa umjetnost koja vraća čovjeka zemaljskom životu. Samo je umjetnost sposobna probuditi volju za moć i ukazati na zablude koje sputavaju volju i život.

Problematika koju autor otvara u knjizi zaslužuje i šire elaboriranje, za što podstrek može biti i ovo djelo. Knjiga može biti korisna kako za dalja istraživanja, kritičke elaboracije, tako i za početno upoznavanje premisa Nietzscheove filozofije.

Adresa autorice
Author's address

Mirela Karahasanović
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
mirela.2205@hotmail.com

